

3. PATRO

ČEŠTINA

VYBRANÉ TEXTY

VÝSTAVY

MAMUZ
SCHLOSS ASPARN/ZAYA

TEXT 01

Přibližně před 70.000 lety se v Dolním Rakousku usazují lidé – a žijí tu dodnes

Během poslední doby ledové jsou Alpy a dnešní Skandinávie pokryty silným ledovým krunýřem. Místy se rozléhají oblasti bez ledové pokrývky, kde žijí rostliny, zvířata a lidé, již tu jsou vystaveni značným klimatickým výkyvům.

V oblastech s mírným podnebím se rozprostírají lesy, v chladných periodách tu dokáže přežít pouze odolná tundrová vegetace.

V Dolním Rakousku nalézá člověk lovná zvířata jako jsou mamut, nosorožec srstnatý, sob, kůň divoký a medvěd jeskynní.

Úkryt hledá v jeskyních nebo si staví přístřešky pod skalními převisy či ve volné přírodě.

Přizpůsobuje se místním podmínkám a obratně je využívá k přežití. Sbírá nové poznatky a rozšiřuje své znalosti. Zkušenosti uchovává předáváním z generace na generaci. Dodnes tu najdeme stopy dávného všedního života. Nástroje, zbraně, šperky nebo hroby vypovídají o životě, jehož nedílnou součástí byly stejně jako dnes radosti i strasti. V pohřebním ritu je znatelný zármutek nad úmrtím dvou kojenců. Záhadou naproti tomu zůstává násilná smrt asi stovky nedbale zahrabaných lidí.

Nejen jeskyně nabízejí bezpečnou střechu nad hlavou. Člověk od samého počátku využívá přírodních zdrojů a

stále je zdokonaluje. Kromě obydlí v jeskyních si staví odolné chýše ve volné přírodě. V neolitiku poprvé buduje velké dřevěné domy, chová první zvířata a pěstuje obilí. Tehdejší myšlenkový svět dnes pouze tušíme. Obrovské kruhové příkopy (rondely), jejichž funkce dosud není zcela objasněná, podávají nerozluštěná svědectví. Jsou to shromaždiště orientovaná podle hvězd, chrámy, anebo stavby sloužící jiným účelům?

Obdělávání půdy a domestikace zvířat jsou pro člověka mimořádnými vymoženostmi. Do Střední Evropy pronikají kolem roku 5500 př. n. l. a pozvolna a soustavně se tu rozšiřují. Důsledkem toho je usedlý způsob života, stavba stálých obydlí s dlouhou životností a výroba keramiky. Umělecký výraz se zdá být odedávna přirozenou potřebou člověka. Dodnes nám však zůstává utajen význam a funkce objektů považovaných za umělecké předměty.

Umění člověka přežít, vypořádat se s danými podmínkami, využívat je a dále rozvíjet, to jsou pilíře, o něž se i dnes opíráme a dále na nich stavíme.

TEXT 02

Mrtví kojenci z Wachtbergu Jedna tragédie doby kamenné

Na kopci Wachtberg u Kremsu leží pod sprašovou vrstvou o síle 5 metrů tábořiště starší doby kamenné, kde od roku 2005 probíhá archeologický výzkum. Ohniště, množství kamenných nástrojů, zbytky ulovených zvířat jako mamut, sobi, jeleni, divocí koně, medvědi, vlci, všežravci, zajíci a

různí ptáci podávají o sídlišti svědectví. Kolem jednoho tábořiště s velkým množstvím popela jsou ve spraši malé díry, které lze interpretovat jako „kapačky“ pod zastřešením ohniště.

Nedaleko tohoto domnělého přístřešku byla v jámě hluboké 40 cm odkryta jedna tragédie doby kamenné. Jsou zde pohřbeni dva novorozenci ležící na levém boku s mírně pokrčenými nohama a s pohledem směřovaným k východu. U pánve jednoho dítěte leží řemínek s přívěsky ze slonoviny. Obě děti byly zasypány silnou vrstvou červené hlíny a pravděpodobně zabaleny do kožešiny. Obě jsou zakryty silnou mamutí lopatkou. Kost je na jedné straně podložena opracovaným úlomkem ze slonoviny tak, aby obě děti vodorovně zakrývala.

Asi jeden metr od hrobu obou novorozenců objevili badatelé další hrob s přibližně tříměsíčním kojencem. Tentokrát bez jakéhokoli zakrytí nebo ochrany pro mrtvé dítě. Pravděpodobně bylo zabaleno do kožešiny sepnuté jehlou ze slonoviny. Jehla leží asi 2 cm od hlavy dítěte. Dětská úmrtnost v době kamenné byla vysoká, životní podmínky drsné. Smrt je i pro člověka starší doby kamenné tragickou událostí. Strategie, jak se s ní vyrovnat, byly zřejmě podobné těm dnešním.

Třebaže věda nedokáže najít odpověď na řadu otázek, jsou naše představy o člověku starší doby kamenné bohatší o aspekt starostlivé péče.

TEXT 03

Homo sapiens umělecky utváří své prostředí

Namísto univerzálního nářadí pro různé činnosti vyvíjí moderní člověk zhruba před 27.000 lety v mladším paleolitu speciální nástroje.

Kromě kamene k tomu účelu poprvé používá paroží, kosti a slonovinu.

Červenou hlínou pomalovává předměty denní potřeby a dost možná i své tělo. Z kostí ulovených zvířat vyřezává korálky na přívěsky nebo ozdobu oděvů.

Z pravé holení sobí kosti vznikl hudební nástroj. Flétna z doby ledové je velkou zvláštností.

Ze stejné doby pocházejí též známé jeskynní malby z jižní Francie a Španělska. Působí jako snímky z filmu s bohatou možností interpretace.

V naší oblasti se podobný způsob uměleckého a spirituálního výrazu nevyskytuje.

TEXT 04

Willendorfská venuše, stará 27.000 let, a Stratzingská venuše, stará 32.000 let

Willendorfská venuše, stará 27.000 let, byla náhodně nalezena při stavbě železnice a stala se světově proslulou. Neméně známá je i Stratzingská venuše, stará 32.000 let. Výklad těchto ženských figurek doby ledové je rozmanitý stejně jako rozporupný.

V oblastech mezi Sibiří a Francií byla v posledních dvou stoletích objevena celá řada figurek. Jsou obého pohlaví, mají nejrůznější tvary těla a vznikly zhruba před 30.000 – 10.000 lety.

Jako ideály krásy, umělecký výraz doby ledové nebo bohyně plodnosti dokumentují tyto korpulentní sošky ženskou nadvládu v době kamenné. Štíhlá Stratzingská venuše, doposud nejstarší ženská figurka, bývá díky svému držení těla označována jako tančící žena. Koho nebo co sošky znázorňují? Kdo je vytvořil a k jakému účelu? Velice rádi bychom poznali jejich tajemství.

Uspořádání otvorů v jedné rovině naznačuje, že máme před sebou hudební nástroj z doby kamenné. Vzhledem k tomu, že jsou oba konce poškozené, nelze již bohužel zjistit, jak se na flétnu hrálo.

Za pomoci věrných napodobenin kamenných nástrojů z místa nálezu byla pokusně vyrobena kopie flétny. Nejnáročnějším úkonem přitom bylo vyvrtání otvorů. Pokus ukázal možnost různých nátisků při hře na flétnu. Za nejpravděpodobnější se považuje prostý šikmý nátisk.

TEXT 05

Konec doby ledové znamená začátek mezolitu

Klimatické oteplení přibližně před 12.000 lety má za následek tání ledovců a ukončení naší poslední doby ledové, pleistocénního glaciálu.

Nárůst teplot má rovněž vliv na svět rostlin a zvířat. Namísto tundrové vegetace povolna nastupují lesy.

Nejprve se rozšiřují bříza a borovice, po nich následuje ořech, smrk, olše a jilm, posléze lípa a jedle.

Zvířata doby ledové jako mamut a nosorožec srstnatý vymírají, jiná jako sob, tur pižmový a kozorožec se stahují do chladnějších regionů. Místo nich se rozšiřuje bizon, pratur, los, jelen, srnec a prase divoké.

Člověku se otvírají nové sídelní oblasti, jež byly doposud pokryty ledem. Mnozí táhnou za stády sobů na sever, jiní se přizpůsobují novým podmínkám. Technika lovu se proměňuje, místo honby na velká stáda pronásleduje člověk jednotlivé kusy v lesích.

Úštěpy pazourku se vyvíjejí v drobné pazourkové čepelky. Toto vývojové období je charakteristické především typickými nástroji. Jeho začátek se datuje v jednotlivých regionech různě v závislosti na osidlování oblastí bez ledu mezolitickým člověkem.

TEXT 06

Mikrolity se nazývají drobné úštěpy v mezolitu

Po zasazení do dřevěných nebo kostěnných násad slouží úštěpy jako srpy, nože nebo pily. Březová kůra se zpracovává na lepidlo, jímž se tyto jen několik milimetrů velké úštěpy upevňují. Zhotovení drobných úštěpů z pazourku je zručnost typická pro střední dobu kamennou zhruba před 12.000 lety.

Naleziště na kopci Bisamberg je jedno z mála prokazatelných sídlišť střední doby kamenné.

TEXT 07

Divoké druhy obilnin pocházejí z Přední Asie

Jisté je, že Střední Evropa není původní vlastí obilnin. Zemědělský způsob života s řízenou setbou a sklizní se rozvíjí na Blízkém Východě už kolem roku 9000 př. n. l. Na začátku stál patrně sběr divokého obilí. Až zakládání zásob vede postupně k řízenému setí a pěstování obilí. Kolem 5000 př. n. l. doplňují jídelníček mladší doby kamenné pšenice dvouzrnka, pšenice jednozrnka, hrách, čočka, len. V některých oblastech též ječmen a mák setý. Mezi badateli se stále vedou spory o tom, jak se tyto rostliny dostaly do střední Evropy.

Prvními domácími zvířaty jsou nenáročné a odolné ovce a kozy. Jejich divocí předkové pocházejí z Blízkého Východu a byli původně nejspíš pochyťáni jako mláďata. Domestikace trvá velmi dlouho. Hovězí dobytek a prasata se objevují až později.

Kolem 5500 př. n. l. se rozšiřuje chov dobytka i ve vesnicích střední Evropy.

Mnohé naznačuje tomu, že hovězí dobytek byl chován hlavně pro maso. Ovce a kozy byly patrně chovány pro maso i pro mléko.

Pes je věrným průvodcem člověka zhruba od 20.000 př. n. l. Již v mladší době kamenné se vyskytují různé psy rasy. Jedna z nich se podobá dnešnímu špicovi. Přejít od lovu a sběru k zemědělskému způsobu života probíhá pozvolna. Oba způsoby existují delší dobu souběžně.

TEXT 08

Lengyelská kultura, barevná a nápaditá

Lengyelská kultura poznamenala krátké období mladší doby kamenné mezi 4 900-4 300 př. n. l.

Počátky jsou mnohobarevné, avšak s převažující červenou a žlutou. Postupně je spektrum barev stále pestřejší s bílou, růžovou, černou a hnědou. Poté barvitost ustupuje a nahrazuje ji ryté zdobení.

Ale nejen barevnost, nýbrž i nápaditost tvarů a druhů nádob jsou typické pro toto neolitické období. Modely z hlíny tvarem napodobují domy, zvířata i člověka.

Tyto výtvořiny pomalované pestrými zdobnými vzory budí dojem jemného a vytrábeného uměleckého citění. Nástroje z kostí a kamene jsou jemně broušené a tvarované přesně podle požadavků na jejich funkčnost.

TEXT 09

Malá pomalovaná soška z období neolitika

Kůže je žlutá, zástěra je namalovaná z černých šikmo orientovaných pravých meandrů. Vlasy, rovněž černé a zvlněné, se zdají růst i na krku a prsou. Na černé sukni se vyjímá červený opasek, pod prsy je umístěna velká dvojité spirála. Malý červený bod na hlavě je považován za šperk. Tvar hlavy působí spíše abstraktně, hlava sedí na dlouhém krku.

Soška, vytržená z kontextu své kultury před 6000 lety,

je tvarem a barvami uměleckým předmětem. Mladší doba kamenná, kdy soška vznikla, jí možná přisoudila mnohem širší význam.

Podobné ženské sošky, malované i nemalované, se vyskytují v středním období mladší doby kamenné v Dolním Rakousku poměrně často. Archeologové jim připisují symboliku ochránkyně domu a dvora, jistoty a bezpečí.

Jak myslel člověk mladší doby kamenné, nevíme, avšak venuši z Falkensteinu přiznáváme zvláštní postavení v našem současném světě.

TEXT 10

Mrtví ze Schletzu

Lidské kostry v příkopu vesnice mladší doby kamenné Asparn / Schletz

Leží na břiše, mnozí s roztržitými kostmi, nahodanými od psů. Všichni zahynuli násilnou smrtí, jejich lebky nesou stopy úderů tupými nebo ostrými nástroji. Mezi oběťmi jsou převážně muži, v hrobě je jen několik žen a dětí. Nacházíme zde stopy dramatu z doby před zhruba 7.000 lety. Kdo jsou tito mrtví? Proč byli usmrceni? A kým?

Velké sídliště kultury s lineární keramikou se rozprostírá na návrší mezi řekou Zaya a Schletzkým příkopem. Kolem sídliště vede už od pradávna známá „cesta mrtvých“ z Asparn do Oberleis.

V mladší době kamenné obklopovaly tuto rozsáhlou

oblast dva příkopové systémy. Mladší oválný příkop byl nejméně třikrát rozšířen a obnoven. Některé jeho části jsou dokonce postaveny dvojité a propojeny náspy. Dosud nebylo vyjasněno, zda byly příkopy postaveny jako opevnění obytného areálu. Domy jsou rozmístěny uvnitř i vně sítě příkopů.

Uvnitř oválného příkopu byla vyhloubena šachta hluboká 8 m. Do šachty byla zasazena srubově zhotovená dřevěná výztuž studny.

Na dně tohoto obvodového oválného příkopu se nacházejí lidské kostry nebo jejich části, většinou v poloze na břiše, nohy a paže natažené a propletené. V příkopu leží ostatky pravděpodobně více než 100 lidí, z toho 67 bylo podrobeno antropologickému výzkumu.

Mezi mrtvými najdeme jen několik žen a mladistvých. Kostí většiny mrtvých svědčí o nedostatečné výživě. Všichni utrpěli smrtelná zranění hlavy způsobená údery kamennou sekerou nebo kyjem. Pouze jedna osoba byla zraněna šípem.

Mrtví patrně leželi delší dobu nepohřbeni. Mnoho kostí nese stopy zvířecích zubů a některé končetiny byly odvečeny do vzdálenosti až 5 m.

Byli tito mrtví obyvatelé vesnice u Asparn / Schletz? Z rozboru kostí vyplývá, že žili v místě, kde zahynuli. Stopové prvky přijímané ve stravě se totiž usazují v zubní sklovině a vypovídají tak o tom, kde člověk strávil mládí. Podle některých výkladů došlo ke konfliktu mezi sousedními skupinami obyvatel. Důvod sporu však není

jasný. Byl jím snad nedostatek zdrojů a prostoru?

TEXT 11

Kostry ukládají informace o životní situaci, nemoci i zranění.

Dva mrtví, kteří leží společně v jednom hrobě, se patrně stali obětí tragédie. Jedná se o zhruba 25-30 letého muže a 20 letou ženu. Muž leží na břiše s rukama zkříženými na prsou, žena leží nad ním rovněž na břiše, oba utrpěli zranění zad hroty šípů.

Zdá se, že muž má svázané ruce. Znamky opotřebení krčních obratlů, zánět pravé kyčelní kosti a stopy zátěže na stehně svědčí o těžké tělesné námaze. Mladá žena vykazuje stopy těžké fyzické práce na kostech paží.

Oba leží uprostřed tzv. kruhového příkopu, přesto je nejisté, zda se vše odehrálo najednou. Příčina smrti není známa.

Tyto hroby sice představují pro mladší dobu kamennou spíše výjimku, ale i tak vypovídají o jedné stránce tehdejšího všedního života.

TEXT 12

Stopy života v neolitiku jsou čitelné z kostry. „Šamanův“ hrob?

I v neolitiku pomáhají lidé s léčitelstvími schopnostmi

jiným překonávat neduhy způsobené těžkou prací, nedostatečnou výživou nebo zraněním.

Uvnitř dvojitého obvodového systému příkopů ve Friebritz vznikl malý hřbitov. Hroby a pohřbené kostry vypovídají o životě ve středním neolitiku. Jeden pohřeb je označován jako hrob „šamana“. Předměty uložené do hrobu zesnulých připomínají nástroje, jak je dnes známe od takzvaných šamanů. Podle 13 hliněných kuliček, jež by mohly být zbytky chrastítka, třecí destička a vedle ní nástroje k roztírání červené hlíny a tuhy stejně jako jemně vyhlazená „dávkovácí kost“ usuzujeme na znalce „šamanských“ praktik v neolitiku.

TEXT 13

Dvojitý systém příkopů obklopuje Asparn / Schletz.

Uvnitř dvou navzájem se překrývajících systémů příkopů stojí několik kúlových stavení, jedná se o dlouhé domy kultury s lineární keramikou.

Obytné domy kopírují přirozený terén, díky čemuž se v nich zachová rovná podlaha. Z toho důvodu jsou orientovány ze severu na jih, třebaže je v Dolním Rakousku jinak typická orientace ze západu na východ.

Dva z nejméně dvanácti domů, dlouhé 20 m a široké 6 m, zde byly kompletně archeologicky odkryty. Vesnice Asparn/Schletz existuje několik století. Z generace na generaci se předávala tradice stavby domů.

V závěrečné fázi existence sídliště byly obvodní příkopy výrazně zesíleny a rozšířeny. Kromě přirozených vodních pramenů bylo obyvatelstvo zásobováno vodou ze studny, vybudované masívní srubovou technikou.

Nebezpečí ohrožení je tu dodnes patrné, neboť v jednom z příkopů byly nalezeny kostry nejméně 100 osob. Všechny vykazují sečná zranění lebeční kosti. Střecha nad hlavou jim v tomto případě nebyla dostačující ochranou.

TEXT 14

První stálá sídliště

Jejich domy byly široké asi 7 až 8 m a dlouhé až 20 m. Podobné nálezy jsou známy též z obcí Mold, Schwechat nebo Schletz.

Aby mohl člověk takové domy postavit, potřeboval k tomu pestrou paletu nástrojů.

Teslice a sekery sloužily ke kácení a odvětvování stromů, loupání kůry a opracování kmenů na kůly. Pomocí dřevěných a kamenných kladiv se daly do dřevěných kůlů zdít domy mladší doby kamenné zatloukat klíny nebo dřevěné hřeby.

Kostěnné majzlíky se používaly k opracování přirozeného větvení čerstvě poražených kůlů při stavbě příčných střešních trámů.

Měřicí šňůry mají uzly v přesně stanovených odstupech. Známé jsou od středověku, kdy se používaly při stavbě

domů k vyměřování vzdálenosti nebo správných úhlů. Vzhledem k velikosti a pravidelnosti staveb mladší doby kamenné vycházíme z toho, že už tehdy byly při stavbě domů používány jednoduché měřicí nástroje. Šňůry s uzly mohly být jedním z nich.

TEXT 15

Střecha nad hlavou chrání před chladem, vlhkem, horkem nebo nebezpečím. Člověk ale současně naplňuje obývaný prostor významem

Střecha nad hlavou se stává pro obyvatele kromě prostředku fyzické ochrany i výrazem jejich názoru na svět.

Přirozenou střechu nad hlavou představuje jeskyně. V Dolním Rakousku byla jako přístřešek již od starší doby kamenné před 70.000 lety využívána Gudenusova jeskyně. I v následujících tisíciletích byla opakovaně vyhledávána.

Jako alternativu k bydlení v jeskyni si člověk staví pevná stálá obydlí ve volné přírodě.

V obytných stanech a chýších sedí lidé kolem ohniště a vyrábějí nástroje z pazourku, kostí nebo paroží ulovených zvířat.

O obydlích střední doby kamenné po roce 8000 př. n. l. nám bohužel není nic známo. Velká množství nástrojů z pazourku v tehdejších sídlištích však vypovídají o dlouhodobých pobytech.

V mladší době kamenné po roce 5500 př. n. l. bydlí první střeoevropští zemědělci ve velkých dlouhých domech. Ty svými rozměry a konstrukcí představují mistrovská díla v počátcích usedlého způsobu života. Společně s prvními domácími zvířaty a obděláváním polí jsou tyto trvalé dřevěné domy příznačné pro postupné ovládnutí životního prostoru.

TEXT 16

Zhruba před 35.000 lety žije anatomicky moderní člověk v částech Evropy nepokryté ledem

Přírodní prostor mladého paleolitu je formován poslední dobou ledovou, pleistocénním glaciálem. Vysoko položené horské regiony v Evropě, Euroasii, Americe stejně jako oba póly jsou pokryty silným ledovým krunýřem. Ve střední Evropě žije anatomicky moderní člověk, homo sapiens.

Během několika tisíciletí vytěsňuje neandrtálce. Dodnes není jasné, jak toto vytěsňování probíhalo a zda mezi nimi existovaly kontakty.

Člověk se živí lovem a sběrem v travnatých stepích mezi zledovatělými horskými pásmy. Sleduje tahy zvířecích stád, jako např. sobů, kteří se řídí podle ročních období. Další významnou lovnou zvěř jsou koně nebo mamuti, avšak člověk loví a zhodnocuje i jinou dostupnou zvěř. Drsná krajina doby ledové skýtá málo jedlých rostlin. Jako doplněk stravy slouží nasbírané jalovcové bobule, různé traviny a hlízy. Boj o přežití vyžaduje dynamický a flexibilní způsob života.

Moderní člověk zhotovuje typově různorodější nástroje než neandrtálec. Technologií odštěpováním vyrábí rozličné typy kamenných nástrojů. Z připravených pazourkových jader odštěpuje čepele a zpracovává je na kombinované nástroje.

MAMUZ
SCHLOSS ASPARN/ZAYA

